

УДК 339

Мірошніченко В. Т.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПОСЛУГ УКРАЇНИ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Розглянуто основні підходи щодо характеристики послуг як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-економістів. Систематизовано групи особливостей розвитку сфери послуг в сучасних ринкових умовах. Проаналізовано динаміку структури експорту послуг України за досліджуваний період. Окреслено властивості послуг на сучасному ринку послуг. Запропоновано альтернативні напрямки розвитку ринку послуг України у зовнішньоекономічному середовищі.

Ключові слова: маркетинг, ринок, послуги, експорт, зовнішньоекономічне середовище, розвиток.

Постановка проблеми. В Україні за сучасних умов господарювання завданням споживчого ринку є максимальне встановлення ринкових відносин у ринково адаптованому ланцюгові «виробництво → обмін → розподіл споживчих благ і послуг».

У сучасних ринкових умовах як для будь-якої країни, так і для України вагоме значення має міжнародно-економічна діяльність, зокрема торгівля послугами. Тому для України є актуальними питання перспектив розвитку вітчизняного ринку послуг у зовнішньоекономічному середовищі.

Безперечним фактом є те, що увесь спектральний асортимент продуктів і послуг світового ринку є і в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпосередньо проблеми і перспективи розвитку міжнародної торгівлі послугами висвітлювали такі провідні науковці, як Ю.Г. Козак, Н.С. Логвинова, А.П. Румянцев, Ю.О. Коваленко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз структури системи експорту послуг України у зовнішньоекономічному середовищі в науковій літературі здійснювався на основі статистико-економічного методу. Нами окреслено властивості послуг і запропоновано альтернативні напрямки розвитку ринку послуг України у зовнішньоекономічному середовищі на основі маркетингового і логістичного підходів.

Мета статті. Метою зазначеної публікації є перспективи розвитку ринку послуг України у зовнішньоекономічному середовищі.

Виклад основного матеріалу. На даний час в Україні дуже важко остаточно визначити тип вітчизняного ринку послуг. Багатьом розвиненим країнам, зокрема Німеччині та Австралії, притаманний рейський тип ринку. Характерними принципами такого ринку є пряма матеріальна зацікавленість в результатах праці поряд з турботою суспільства про малозабезпечені прошарки суспільства. Тому, на нашу думку, впевнено можна констатувати той факт, що в Україні спостерігається функціонування «рейського типу» ринку послуг.

Ринок послуг виникає в процесі організації купівлі-продажу послуг і присутній у всіх сферах життєдіяльності людини. Одним з основних переваг цього ринку є стрімкий розвиток сфери послуг як в Україні, так і у світі в цілому.

Деякі науковці своїми дослідженнями довели [1]:

- по-перше, частка сфери послуг у світовому ВВП сягає 70% і більше;

- по-друге, прискорене зростання міжнародної торгівлі послугами спонукала інтенсифікація інтеграційних і глобалізаційних процесів у світовому господарстві;

- по-третє, необхідно відмітити надзвичайно широку диверсифікацію послуг на міжнародному рівні, які все більше впливають на розвиток всіх галузей і сфер національного та інтернаціонального виробництва.

Загальновідомо, що ринок послуг функціонує в єдності з товарним ринком. Класик у сфері міжнародного маркетингу Філіп Котлер визначив такі першочергові характеристики послуг [2, с. 558-559]:

- невидимість, невідчутність, нематеріальний характер;

- нерозривність виробництва і споживання послуги;

- унікальність, непостійність, змінність якості;

- нездатність до збереження, складування;

- відсутність можливості продажу в майбутньому.

На погляд Румянцева А.П. і Коваленко Ю.О., особливості розвитку сфери послуг в сучасних умовах полягають у наступному [3, с. 14]:

- міжнародна торгівля послугами не є винятковою прерогативою промислово розвинених країн. У ряді країн, що розвиваються, послуги складають значну частину їхнього експорту. Тому для оцінки участі країни у світовій торгівлі послугами доцільно також використовувати показник її частки у світовій торгівлі (максимальне значення в провідних промислово розвинутих країнах);

- спеціалізація країни на тих чи інших видах послуг залежить від рівня економічного розвитку (у промислово розвинутих країнах перевага надається фінансовим, телекомунікаційним, інформаційним і більшості галузей ділових послуг, а для країн, що розвиваються, характерною є спеціалізація на транспортних, туристичних і фінансових послугах);

- розвиток торгівлі послугами сприяє наданню супутніх послуг (країни, що надають портові послуги, спеціалізуються і на судноремонті; країни-виробники комп'ютерів поставляють на світовий ринок комп'ютерні послуги; у країнах-експортерах нафти переважає фрахт з обслуговуванням нафтоперевезень).

Таким чином, аналіз свідчить, що на сучасному ринку послуг, послугам притаманні ще й такі властивості, як:

- важкопрогнозована динаміка ринкових процесів (коливання між попитом і пропозицією на послуги);

- висока швидкість обороту коштів (короткочасний виробничий цикл у сфері послуг);

- чутливість до змін ринкової кон'юнктури;

- специфіка організації процесу виробництва (надання) послуг;

- високий рівень диференціації послуг (персоналіфікація й індивідуалізація попиту).

Структура експорту з наданням послуг в Україні за частками кожної галузі є віддзеркаленням значущості кожної з галузей у формуванні ВВП (внутрішнього національного продукту) [4].

Структура експорту свідчить про розподіл наданих послуг Україною по відношенню до інших країн світу і виражена в грошовому еквіваленті сфери міжнародної торгівлі.

Динаміка структури системи експорту послуг України за досліджуваний період 2010-2012 рр. наведена в таблиці 1.

Аналіз свідчить, що вітчизняний ринок у різних галузях сфери послуг розвинений неоднаково (табл. 1). У 2012 р. найбільша частка в загальному обсязі українського експорту припадала на такі види послуг, як: транспортні – 65,7%; різні ділові, професійні та технічні – 14,4%, комп'ютерні – 5,9; з ремонту – 4,2%. Проте з року в рік спостерігається негативне коливання динаміки надання транспортних послуг (найвищий показник питомої ваги у загальній структурі). Так, у 2012 р. питома вага транспортних послуг дорівнювала 65,7%, що на 3,9 п. п. менше у порівнянні з 2010 р. і відповідно – на 2,9 п. п. порівняно з попереднім 2011 р. Як позитивне варто відмітити, що спостерігався активний розвиток ринкових відносин у рекреаційній сфері.

Наразі нами досліджено експорт послуг України. Так, у 2012 р. експорт послуг України становив 13 млрд 599 млн 100 тис. дол. США, що в порівнянні з 2011 роком становить 98,1%. Серед галузей вищого рівня в структурі експорту ліву частку займають транспортні послуги з абсолютним показником 8 млрд 541 млн 100 тис. дол. США, що за відносним показником складає 62,8% від всього обсягу експорту послуг здійснених у 2012 році.

У транспортній галузі найбільша частка належить трубопроводному 3 млрд 248 млн

222,6 тис. дол. США, який займає практично одну четверту – 38% всього імпорту послуг, більша половина з якого припадає на Російську Федерацію. Далі розмістилися залізничний – 1 млрд 586 млн. 600 тис. дол. США, повітряний – 1 млрд 510 млн. 700 тис. дол. США і морський – 1 млрд 241 млн. 200 тис. дол. США транспорт, яким належить по 18,6%; 17,7% й 14,5% відповідно від загального обсягу експорту послуг.

Взагалі, транспортна галузь є визначальною в порівнянні з іншими, що в свою чергу зумовлено географічним положенням України, наявністю ГТС, розвинутою мережею залізничного сполучення та конкурентоспроможними цінами на транспортування вантажів українськими перевізниками в порівнянні з іноземними. Варто також відмітити зростання експорту комп'ютерних послуг, адже в нашій країні виробничі суб'єкти, які працюють в даній сфері за співвідношенням ціна-якість на міжнародному ринку стають все більш конкурентоспроможними. Зовнішньоторговельні операції послугами у 2012 р. проводились 9203 юридичними особами-підприємствами з партнерами 230 країн світу. Позитивне сальдо становило 6821,3 млн дол. (за 2011 р. – відповідно 7 млрд. 557 млн дол.) [4].

Взагалі експерти відзначають триваючу в останні роки переорієнтацію напрямків експорту послуг. Так, експорт послуг до країн Європи становить 4810,2 млн дол. США і зріс порівняно з 2012 роком на 19,4%. Водночас експорт послуг, наданих країнам СНД, становить 5985,5 млн дол. США, або 99,3 % по відношенню до 2012 року. При цьому основною країною-партнером в експорті послуг залишається Російська Федерація, на яку припадає 5424,8 млн дол. США (37,4% від загального обсягу експорту). На 8,2% порівняно з 2012 роком зріс також обсяг послуг, наданих компаніям країн Азії. Їх обсяг становить

Таблиця 1
Динаміка структури системи експорту послуг України за 2010-2012 рр., млн дол. США

Показники	2010 р.		2011 р.		2012 р.		Відхилення (п.п.) 2012 р. до:	
	усього	питома вага, %	усього	питома вага, %	усього	питома вага, %	2010 р.	2011 р.
Транспортні послуги:	7848,0	66,7	9062,4	65,7	8541,1	62,8	(3,9)	(2,9)
- морського транспорту	1234,3	15,7	1211,7	13,4	1241,2	14,5	(1,2)	1,1
- повітряного транспорту	1181,9	15,1	1501,1	16,6	1510,7	17,7	2,6	1,1
- залізничного транспорту	1487,1	18,9	1776,8	19,6	1586,6	18,6	(0,3)	(1)
- трубопроводного транспорту	3357,7	42,8	3755	41,4	3248,2	38,0	(4,8)	(3,4)
- іншого транспорту	586,9	7,5	817,8	9	954,3	11,2	3,7	2,2
Подорожі	381,1	3,24	455,1	3,3	555,1	4,1	0,86	0,8
Послуги зв'язку	345	2,93	367	2,7	356,4	2,6	(0,33)	(0,1)
Будівельні послуги	140,9	1,2	208,3	1,5	221,0	1,6	0,4	0,1
Страхові послуги	70,5	0,6	113,1	0,8	14,2	0,8	0,2	0
Фінансові послуги	476,9	4,1	312,3	2,26	248,3	1,8	(2,3)	(0,46)
Комп'ютерні послуги	358,1	3,1	532,3	3,86	803,5	5,9	2,8	2,04
Роялті та ліцензійні послуги	41,5	0,4	46,1	0,3	56,4	0,4	0	0,1
Інші ділові послуги	131,5	1,11	147,8	1,1	103,3	0,8	(0,31)	(0,3)
Різні ділові, професійні та технічні послуги	1509,2	12,8	1888,2	13,69	1962,1	14,4	1,6	0,71
Послуги приватним особам і послуги в галузі культури та відпочинку	27,6	0,2	39,1	0,28	62,7	0,5	0,3	0,22
Державні послуги, не віднесені до інших категорій	2,2	0,02	4,2	0,01	5,3	0,01	(0,01)	0
Послуги ремонту	426,9	3,6	6616,5	4,5	569,8	4,2	0,6	(0,3)
Всього	11759,4	100	13792,2	100	13599,1	100	x	x

Джерело: [5, с. 143; 6, с. 143; 7, с. 142]

1439,9 млн дол. США. В результаті цих змін частка експорту послуг до країн СНД зменшилася і становила 41,3%, до країн ЄС – збільшилася і сягнула 29% від загального обсягу експорту, частка країн Азії зросла до 9,9% [8].

Козак Ю.Г. і Логвінова Н.С. у своїх публікаціях наголошують на тому, що в цілому український ринок послуг ще недостатньо розвинутий, на ньому досить вузький спектр секторів, у яких спостерігається активність і розвиток. У секторах телекомунікаційних і фінансових послуг вагоме значення має наявність капіталів. У сфері фінансових послуг діє значна кількість порівняно невеликих банків. Слабкість інститутів фінансового посередництва та інфраструктури в секторі телекомунікацій створює перешкоди для економічного зростання, не сприяє швидкому впровадженню новітніх технологій. Іноземні інвестиції в ці сектори можуть принести більш перспективні, економічні нові технології. Україні як транзитній державі, необхідно приділяти більшу увагу, крім трубопровідного транспорту, розвитку інших видів транспортних послуг. Завдяки технологічним можливостям і потенціалу в галузях літако- і суднобудування Україна має хороші перспективи для розвитку [9].

Як зазначають аналітики, структура українського експорту послуг протягом тривалого часу залишається майже незмінною. У 2013 р. найбільші обсяги припадали на транспортні послуги, які займали 56,1% від загального обсягу експорту (за рахунок наданих послуг трубопровідного, залізничного, повітряного та морського транспорту), послуги з переробки матеріальних ресурсів становлять 11,8%, ділові послуги – 10,3% та послуги у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних послуг – 10% [8].

За даними Держстату, за 2013 рік загальний обсяг експорту послуг збільшився на 6,7% і становить 14509,2 млн дол. США. Протягом 2013 року спостерігалось щоквартальне зростання обсягів як експорту, так і імпорту послуг. Порівняно з 2012 р. загальний обсяг експорту послуг збільшився на 910,1 млн дол. США. Це було досягнуто за рахунок зростання наданих послуг з переробки матеріальних ресурсів на 1108,9 млн дол. США, у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних послуг – на 316,9 млн дол. США, фінансових послуг – на 102,6 млн дол. США, ділових послуг – на 34,3 млн дол. США, роялті та інших послуг, пов'язаних із використанням інтелектуальної власності, – на 32,9 млн дол. США [8]. Аналітики у зв'язку з цим особливо позитивно оцінюють зростання на 28% послуг у сфері телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних послуг. Їх загальний обсяг зріс до 1447,0 млн дол. США. На їх думку, це результат послідовної цілеспрямованої політики Уряду щодо стимулювання розвитку ІТ-технологій в країні.

Отже, як зазначає Румянцев А.П., наслідком зазначених чинників стало стрімке зростання темпів торгівлі послугами на світовому ринку. Зараз на них припадає більше п'ятої частини світових експортно-імпортних операцій. Все це викликає не тільки науковий і практичний інтерес до проблем розвитку світового ринку послуг, але передбачає розв'язання питань з раціонального використання його переваг країнами світу [3].

Пріоритетними напрямками розвитку ринку послуг є [10]:

- удосконалення механізмів захисту прав інвесторів;

- розвиток інструментів ринку;
- покращення рівня життя населення;
- удосконалення системи управління розвитком ринку послуг;
- удосконалення системи розкриття інформації на ринку;
- розвиток інституційної інфраструктури.

На нашу думку, альтернативними напрямками розвитку ринку послуг України у зовнішньоекономічному середовищі можуть стати:

- стимулювання міжнародного бізнесу через порівняльні переваги, обумовлені розділенням і спеціалізацією економік держав, відмінністю їх економічних і географічних умов;

- стратегія диференціації послуг, така стратегія стане успішною, якщо додаткові витрати покриваються за рахунок збільшення ціни на змінний товар;

- мінімізація або повне зняття обмежень на іноземну присутність у більшості сегментів ринку, різних міждержавних інтеграційних утворень;

- збільшення обсягів експортно-імпортних операцій на ринку послуг після входження у 2008 р. України до СОТ;

- стратегія поліпшення якості товару, тобто повна орієнтація на найвищі світові досягнення, тенденції науково-технічного прогресу щодо виробництва певного товару;

- створення потужного експортного сектору;

- зміцнення і забезпечення конвертованості національної валюти;

- залучення іноземних інвестицій на основі створення спільних підприємств, вільних економічних зон, інших форм спільного підприємства з іноземним капіталом;

- активізація закордонної підприємницької діяльності та створення розгалуженої системи зовнішньоекономічного менеджменту;

- формування розгалуженої системи зовнішньоекономічного менеджменту (банки, біржа, страхові компанії, консалтинг, аудит, лізинг і т. д.);

- створення гнучкої податкової, цінової, депозитної, кредитної, фінансової і валютної політики, що стимулюють диверсифікацію експортно-імпортних операцій;

- поступова інтеграція економіки в європейські та світові господарські об'єднання й організації;

- кадрове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності.

- товарна інтервенція, завоювання надійних ніш на світових ринках товарів і послуг, технологій і капіталів;

- ретельний перегляд всієї сукупності економічних зв'язків із країнами СНД;

- оптимізація на основі критеріїв доцільності й ефективності, відповідності національним економічним інтересам України;

- тісне співробітництво з індустріально розвиненими державами;

- створення нормативно-правової бази для поглиблення і розширення відносин з країнами Європейського Союзу, країнами Північної, Центральної і Південно-Східної Європи.

Висновки і пропозиції. Таким чином, в Україні треба використати накопичений досвід провідних країн з ринковою економікою. Саме цей досвід може бути використаний, пристосований, адаптований до специфічних умов і реалій України. Адже налагодження економічного співробітництва з передовими країнами світу виводить вітчизняні

послуги на потужні, вимогливі й жорсткі сучасні ринки, конкуренція на яких змусить наших підприємців прагнути до якісно нового рівня з урахуванням витрат, якості, маркетингу. У зовнішньоекономічному середовищі надання послуг і зовнішня торгівля України в цілому має орієнтири, що повинні сприяти прискоренню процесу органічного включення її економіки в господарські процеси і структури. Розширення і поглиблення контактів з індустріальними розвиненими державами, їхніми підприємцями і бізнесменами буде стимулювати поглиблення економічних реформ в Україні. Вза-

ємодія із західними державами створює можливості одержання і прямої (цільової) фінансової підтримки для формування ринкової інфраструктури в Україні (мала приватизація, розвиток придатного підприємництва, підготовка і перепідготовка кадрів тощо) та іноземних інвестицій, технологій, сучасного менеджменту, що вкрай необхідні в умовах ринкової трансформації економіки. Слід зазначити, що всі перераховані форми економічного спілкування тією чи іншою мірою знайшли своє втілення у практиці зовнішньоекономічних зв'язків України з розвиненими державами.

Список літератури:

1. Румянцев А.П. Міжнародна торгівля послугами : навчальний посібник. [Текст] / А.П. Румянцев, Ю.О. Коваленко. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 112 с.
2. Котлер Ф. Основы маркетинга. Краткий курс / Ф. Котлер. – М. : 2007. – 656 с.
3. Румянцев А.П. Світовий ринок послуг : навчальний посібник / А.П. Румянцев, Ю.О. Коваленко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 456 с.
4. Структура зовнішньої торгівлі послугами за 2012 рік / За матеріалами Держстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : експорт<http://infolight.org.ua/charts/struktura-zovnishnoyi-torgivli-poslugami-za-2012-rik-eksport>.
5. Статистичний щорічник «Україна у цифрах у 2010 році». Державна служба статистики України ; за ред. О.Г. Осауленко. – К. : Держаналітінформ, 2011. – 252 с.
6. Статистичний щорічник «Україна у цифрах у 2011 році». Державна служба статистики України; за ред. О.Г. Осауленко. – К. : Держаналітінформ, 2012. – 253 с.
7. Статистичний щорічник «Україна у цифрах у 2012 році». Державна служба статистики України; за ред. О.Г. Осауленко. – К. : Держаналітінформ, 2013. – 248 с.
8. Україна збільшує експорт послуг до країн ЄС (від 17 лютого 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.info-kmu.com.ua/2014-02-17-000000pm/article/18274573.html>.
9. Основи міжнародної торгівлі : навчальний посібник [Текст] / За ред. Ю.Г. Козака, Н.С. Логвінової та ін. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 656 с.
10. Ігнатюк А. І. Розвиток галузевих ринків в умовах трансформації економічної системи України [Текст] / А. І. Ігнатюк // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 4. – С. 149-155.

Мирошниченко В. Т.

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА УСЛУГ УКРАИНЫ ВО ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ СРЕДЕ

Резюме

Рассмотрены основные подходы к характеристике услуг как отечественных, так и зарубежных ученых-экономистов. Систематизированы группы особенностей развития сферы услуг в современных рыночных условиях. Проанализирована динамика структуры экспорта услуг Украины за исследуемый период. Определены свойства услуг на современном рынке услуг. Предложены альтернативные направления развития рынка услуг Украины во внешнеэкономической среде.

Ключевые слова: маркетинг, рынок, услуги, экспорт, внешнеэкономическая среда, развитие.

Miroshnichenko V. T.

Poltava National Technical University named after Yuriy Kondratuk

MARKET PROSPECTS IN THE FOREIGN UKRAINE SERVICES ENVIRONMENT

Summary

The basic approaches to the services characteristics, both domestic and foreign scientists and economists considered. The services development group features in the current market conditions systematized. The dynamic structure of export services in Ukraine over the study period analyzed. The characteristics of services on the market of services outlined. The alternative development direction of the market for Ukraine's foreign trade environment offered.

Key words: marketing, market, service, export, foreign trade environment and development.